

taknemlig for hans oversigt. Hans store personlige interesse for og viden om handelshistorie er mærkbar. Han finder plads til at nævne forskellige smaabidrag til dansk handelshistorie. I særdeleshed næsten alt hvad der er fremkommet til belysning af dansk øksenhandel, som han erklærer ogsaa at være af betydelig international interesse. Man maa da haabe, at Svend Ellehøj snart faar en del af sit store værk herom fra haanden.

I øvrigt finder man oversigter over den historiske litteratur om (2.) italiensk middelalder (1945-58), (3.) Ungarn (1945-60), (4.) Polen (1945-60), (5.) Sovjetrusland af russiske historikere (1953-57), (6.) Rusland og Sovjetunionen (1953-59) omfattende den i tidsrummet fremkomne litteratur udenfor Sovjetrusland, (7.) Latinamerika (1945-59), (8.) Sydøstasien (1945-58), (9.) Japan, (10.) England (1950-59), (11.) Frankrig, Middelalderen (1952/54-59).

Af listen ser man, at her foreligger en prisværdig bestræbelse for at orientere om i øvrigt ikke let tilgængelig litteratur f. eks. oversigterne over Latinamerika, Sydøstasien og Japan.

Skal man fremhæve oversigter, der brillerer med god og klar disposition og forfattet med overlegenhed, maa det nok blive Ch. Howard's om den engelske historiske litteratur, som dog naturligvis ikke er undertegnede anm. ubekendt samt den fastopbyggede oversigt over kaar og faser indenfor polsk historisk videnskab af G. Rhode. Billedet af polske historikere under de stadigt skiftende forhold kan meget vel prydes med et vaabenskjold med devisen *quand même*.

As. F.

I 1961 habiliterede den østtyske historiker *Erich Donnert* sig i Jena med arbejdet *Der Livländische Ordensritterstaat und Russland. (Der Livländische Krieg und die baltische Frage in der europäischen Politik 1558-1583), Rütten und Loening, Berlin 1963*. Efter en historiografisk indledning opdeles emnet i fire hovedkapitler: Den livlandske krig og de østbaltiske folks klassekamp, Rusland og Tyskland, Danmarks, Sveriges og Polen/Litauens kamp om den livlandske arv samt Moskva-staten og Vesteuropa. Forfatteren støtter sig fortrinsvis på trykte kilder og fremstillinger, men har naturligvis også søgt i de efter krigen ofte forstyrrede arkiver (f. eks. s. 46 note 164, s. 52 note 209, s. 77 note 83, s. 154 note 15, s. 157 note 33, s. 168 note 50). Emnets mangfoldighed kræver et stort sprogkendskab, og Donnert har tydeligvis stræbt efter en fuldstændig udnyttelse af tysk og (sovjet-)russisk litteratur,

men også fremstillinger og kildeudgaver på lettisk, polsk og svensk er benyttet. De grundlæggende betingelser for at behandle det russiske fremstød mod vest skulle således i sjælden grad være til stede.

Det er da også undertegnede opfattelse, at Donnert – på et marxistisk grundlag – har ydet et værdifuldt bidrag i retning af en syntetisk fremstilling. Der gøres rede for den uhyggeligt stærke klasseforskel og deraf følgende klassekamp i Livland og de livlandske byers monopolstilling i den russiske handel, der på »et parasitært grundlag« skaffede dem rigdom, såvel som for rivaliseringen mellem Riga/Tallinn og Narva, der forgæves søgte om optagelse i Hansa'en, samt for spændingen mellem de livlandske byer og Lübeck. Den stærke anti-moskovitiske kampagne fra Polen/Litauen og visse tyske fyrstelige kredse – i modsætning til Habsburgernes russiskvenlige politik – stilles op mod Lübecks og det øvrige Vesteuropa's ønske om direkte kontakt med det russiske marked. Russerne ønskede på deres side at befri sig for naboernes chikanerende handelskontrol, der skyldtes frygt for Ruslands voksende magt.

Donnert konkluderer, at de russiske troppers angreb 1558 og deraf følgende bondeopstand tilintejgjorde ordensstaten, men i selve fremstillingen er årsagsforholdet knap så klart. De russiske troppers angreb på Livland 1558 var det udløsende moment for ordensstatens underkastelse under Polen/Litauen 1561 (s. 231), men andetsteds siges, at bondeopstanden i Estland 1560 indledte ordensstatens undergang som selvstændig stat (s. 78), for »den livlandske grundbesiddende feudaladel og byernes herskende lag giver sig under Rusland, Danmark, Sverige og Polen/Litauen ikke mindst for at blive herrer over den lettiske og estniske by- og landbefolknings revolutionære massebevægelse« (s. 83).

Naturligvis har netop bondeopstanden i Estland 1560 i særlig grad optaget nyere sovjet-estisk historieskrivning. Mens der for en halv snes år siden var en tendens til at se russerne betragtet som de estniske bønders befriere, er der nu kommet et mere nuanceret synspunkt, sidst hos esteren H. Ligi (1961), et synspunkt Donnert ligeledes er nået frem til.

Den russiske politik overfor Livlands indbyggere fremstilles som dobbelttydig: Man søgte at vinde den undertrykte indfødte befolkning ved at spille den ud imod den tyske overklasse, og tyskerne søgtes særlig efter landets dcling – vundet ved sikring af de gamle privilegier. De tyskere, der samarbejdede med russerne, gjorde det for at bevare deres position, mens letter og estere hjalp for at frigøre sig fra tysk undertrykkelse (s. 67 f.).

Den af Danmark mæglede seks måneders våbenstilstand 1558 mellem Rusland og Livland anser Donnert for at være den begivenhed, der førte den ubesatte del af Livland til underkastelse under Danmark, Sverige og Polen/Litauen. Årsagen til våbenstilstanden finder Donnert i kredsen omkring den indflydelsesrige Adašev, der ville foretage en offensiv mod Krim-tartarerne. Derimod anser *I. B. Grekov* våbenstilstanden for nødvendig af politiske grunde for at demonstrere en fredelig indstilling overfor det øvrige Europa (s. 315, i *Očerki po istorii meždunarodnych otnošenij Vostočnoj Evropy XIV-XVI vv*, Moskva 1963).

Donnert følger naturligvis den moderne opfattelse, der snarere ser Ivan Groznyj som et politisk geni end som en blodig tyrant. Det kommer især frem i gennemgang af de internationale relationer, hvor Ivan benyttede forholdet til England og Vesteuropa i øvrigt som taktiske led i sin store plan om moderniseringen af Rusland, mens de vesteuropæiske stater – trods tidens antirussiske propaganda – kappedes om at inddrage tsaren i deres diplomatiske spil. Særligt forholdet til England var vigtigt, da ikke mindst våbentilførslerne gennem de engelske købmænd spillede en rolle for krigen i Livland (p. 259 f.).

Donnert bringer meget materiale af direkte betydning for dansk historieforskning. Som bekendt spillede Frederik II.s bror, Magnus, i hele perioden en rolle i Livland, ja, i årene omkring 1570 fremstod han som landets »konge«. Der forsøges en omvurdering af Magnus: »Hvor vidt Frederik II af Danmark, Ivan IV af Rusland, Sigmunt II August og Stefan Batory af Polen var redskaber for (Magnus), der under den højdramatiske epoke af den livlandske krig stræbte efter personlig magt, må i det enkelte senere undersøges« (s. 182), og »allerede de første forholdsregler (1560), som Magnus indledte, viser den omtanke og det vidsyn, som også kendetegner hans senere handlinger« (s. 183). Desværre nævner Donnert ikke aftalen af 1561 mellem Magnus og Frederik II, der faktisk politisk umyndiggør Magnus indtil forhandlingerne med Ivan 1569-70. Donnert har ganske ret i, at der mangler en moderne biografi af Magnus, og at kilderne til hans historie er spredt i arkiverne. I øvrigt giver de polske politiske opfattelser af Magnus fra hans senere år, der for længe siden er offentliggjorte i Zamoyski-arkivet og de pavelige nuntiers indberetninger, et billede, der snarere harmonerer med det traditionelle danske; stor af navn, men ikke af styrke etc.

På 24 sider behandler Donnert Danmarks stilling til det livlandske problem og Rusland. Også her afviger hans opfattelse fra den traditionelle: Udenrigspolitisk foretog det danske monarki

i anden halvdel af 1500-tallet »grossangelegte Agressionen« (s. 174). Ud fra det benyttede russisk-udgivne kildemateriale til Danmarks politik er der grund til at komme med flere detail-indvendinger. De af *Ju.N. Ščerbačev* 1915 udgivne *Akta Hafniensia ad historiam rossicam pertinentia I (1326–1569)* (også russisk titel) i *Čtenija v Imperatorskom Obščestvo Istorii i Drevnostej Rossijskih pri Moskovskom Universitete*, bd. 255, har Kristoffer Valkendorffs og Elias Eisenbergs instruktion til tsaren 1569 for at formå denne til krig mod Sverige, hvad Donnert gengiver uden yderligere kommentarer. Uheldigvis mangler udgivelsen nærmere oplysninger. Det afhjælpes imidlertid af samme forfatters: *Datskij arhiv. Materialy po istorii drevnej Rossii, hranjaščesja v Kopengagene 1326–1690 gg*, Moskva 1893, hvor det fremgår s. 62 f., at kreditiver m.m. ligger forseglede i Rigsarkivet – sendelsen blev aldrig til noget. Donnert burde heller ikke tale om »direkte samarbejde mellem storfyrsten og den danske konge« vedrørende fribytteren Karsten Rodes tjeneste hos Ivan 1570 (s. 195). Det antydes s. 53, note 214, at Donnert kender aktsamlingens fortsættelse med akter 1570–75(76), der udkom 1916 som samme series nr. 257 (i noten angives forkert bindnummer og årstal). Her fremgår det, at Frederik II september-oktober 1570 udsteder talrige arrestordrer på Rode, der måtte sidde fængslet på Hald lige til 1573. – En morsom pointe mister Donnert i forbindelse med ratificeringen af den dansk-russiske traktat i 1562, hvor de russiske gesandter ydmyger Frederik II for øjnene af det danske hof, idet de tvinger ham til at følge den russiske ratifikationsformel, og ikke den han selv først havde fremsagt. Ščerbačev har gjort rede for forhandlingerne i *Dva posol'stva pri Ioanne IV Vasil'evice*, *Russkij vestnik*, bd. 190, Moskva 1887. Desværre kommer Ščerbačev's fortjenstfulde udgiverarbejde ikke til sin ret. I litteraturlisten anføres akterne 1326–1569 som udgivet af M. K. Ljubavskij og det følgende bind 1570–75(76) nævnes slet ikke. (De to bind er for nylig også kommet til Det kongelige bibliotek, det sidste dog som mikrofilm).

For en vesteuropæisk læser vil det sikkert virke forvirrende, at en del russiske udtryk for samfundsinstitutioner bringes uformidlet. Ligeledes følges det russiske system med angivelse af litteratur i det alfabet, hvori den er trykt. I den 11 sider lange litteraturliste anføres et udvalg af de i noterne citerede titler (såvel som nogle helt nye, ubenyttede), men listen kan, bl. a. hvad de polske titler angår, ikke siges fri for en vis vilkårlighed.

Jørgen Steen Jensen.